

Зміст

-
- 7 • Ключ до розуміння тексту:
«Яке прекрасне майбутнє
в людини, що на те майбутнє має
право» (Ольга Полюхович)
-

- 25 • Недуга

КЛЮЧ ДО РОЗУМІННЯ ТЕКСТУ:

*«Яке прекрасне майбутнє
в людини, що на те майбутнє
має право»*

Публікація роману Євгена Плужника «Недуга» у київському видавництві «Сяйво» 1928 року була цілковитою несподіванкою для українських літературних кіл. На момент дебюту як романіста Плужник був зірковим поетом. Його збірки «Дні» (1926) та «Рання осінь» (1927) здобули високі оцінки товаришів-літераторів і критиків. Борис Тенета, приятель Плужника, назвав його «неприступною одинокою скелею». Тенета ставив риторичне запитання, чи є ще в українській сучасній літературі поет, «який би глибиною думки і добірністю мистецького слова дорівнював би Плужникові»⁷.

Проте великі суспільні й історичні зміни потребували об'ємного та ґрунтовного осмислення — і прозові жанри (роман і повість) найкраще пасували до такої розлогої та складної рефлексії; могли би показувати «життя у всій його складності, многогранності, життя боротьби, змагань людей та їх ідеалів, ідей тощо, життя, переповнене пекучими різноманітними проблемами»⁸. І митці 1920-х відчувають такий соціальний запит.

---

⁷ Костюк Г. Борис Тенета // Григорій Костюк. Зустрічі і прощання. — Едмонтон: Канадський інститут українських студій, Альбертський університет, 1987. — Кн. 1. — С. 211-212.

⁸ Якубовський Ф. Євген Плужник. Недуга: роман. — Київ: Сяйво, 1928. — 245 с. // Критика. — 1928. — № 4. — С. 161.

Топосом осмислення пореволюційного побуту стає місто. Свідченням цього слугують передовсім урбаністичні тексти Валер'яна Підмогильного та Віктора Петрова-Домонтовича, які в сучасному літературознавстві називають інтелектуальною прозою. Ба більше, саме Київ часто постає територією осмислення великих суспільних та історичних змін. «Доктор Серафікус», «Дівчина з ведмедиком» В. Домонтовича, «Місто», «Невеличка драма» Валер'яна Підмогильного — є саме романами про життя в Києві у 1920-ті. Такою є й тема роману «Недуга» Євгена Плужника.

Проте Плужника-прозаїка критики не поспішали вітати так захоплено, як лірика. Критик і літературознавець Фелікс Якубовський назвав спробу Плужника виступити в ролі прозаїка «несподіваною» і «невдалою», стверджуючи, що в романі «Недуга» відсутні живі типи людей, натомість переважають «абстраговані й великою мірою надумані типи». Окрім закидів щодо персонажів, Якубовський указує на недоліки побудови сюжету. До переваг він зараховує майстерно виписану вставну новелу про п'яницю Миколу Сичова, яка, щоправда, на думку критика, має штучний зв'язок з основним сюжетом роману⁷.

Інший критик і літературознавець, Володимир Державин, оцінює роман Плужника про сучасне життя як «середній», мовляв, це «не готовий художній твір, а ученицькі шкіци». Державин стверджує, що кінцівка твору Плужника (як і у «Мертвих душах» Миколи Гоголя) ніби й є, і водночас її ніби немає. Пасія головного персонажа Орловця Завадська вирішує їхати на Урал до іншого, а Орловець несподівано відчуває, що його недуга (потяг до співачки) минула. «По двіста сорока сторінках

---

⁷ Якубовський Ф. Євген Плужник. Недуга: роман. — Київ : Сяйво, 1928. — 243 с. // Критика. — № 4. — 1928. — С. 161-162.

муки кохання потрібне далеко сильніше психологічне обґрунтування», — критикує Володимир Державин¹.

Критика роману «Недуга» стає для Державина приводом, щоб звернути увагу на ширшу й масштабнішу проблему літераторів. Він нарікає на наявність «технічних шаблонів» у прозі (композиційних, стилістичних, сюжетних) і в інших письменників (Валер'яна Підмогильного, наприклад). Критик підкреслює тенденцію українського «міського роману» другої половини 1920-х — багато інтелігентських розмов і мало дії.

Критики прозового дебюту Плужника чітко сфокусували проблематику цього роману, адже зовнішніх подій у романі справді небагато; значно важливішою справою було філософське осмислення свого часу.

Роман Плуж-

ника є надзвичайно цікавим, адже він передає дух
часу — київських 1920-х у колі інтелігенції та мистець-
кої богеми.

У «Недузі» письменник показує психологічні портрети людей пореволюційного часу, на яких покладено історичну місію збудувати нове прекрасне майбутнє для прийдешніх поколінь. Нове індустріалізоване суспільство і соціалістичне виробництво потребує й нового побуту — злагодженого, врівноваженого й точного, як коліщатко машини. (Такий тип людини був блискуче й іронічно поданий у романі «Доктор Серафікус» В. Домонтовича.)

Головним героєм роману «Недуга» є успішний професіонал — директор заводу Іван Семенович Орловець.

---

¹ Державин В. Євген Плужник. Недуга: роман. — Київ : Сяйво, 1928. — С. 244 // Червоний шлях. — № 9. — 1928. — № 9. — С. 261.

Недуга

Роман

I

Після морозного вечора надворі густе, душевне повітря фойє в'ялило груди; здавалось, не дихаєш, а п'єш щось п'янке та тепле, з чого солодка млюсть розтікається по всіх членах, а рухи стають повільніші та округлі. Протираючи спітніле пенсне й щокроку когось перепрошуючи, Іван Семенович протисся в куток, до глибокої в стіні ніші, й, короткозоро мружачись, неуважно роздивлявся звідти на широкий людський потік, що ринув повз нього, оповитий терпкими пахощами косметик та розгаряченого жіночого тіла.

Одноманітний, як гудіння бджіл, гомін, коли не розрізняє вже вухо окремих звуків і голосів, а хвилинні напливи тиші сприймає як щось болюче і неприродне, — широкими хвилями котивсь звідусіль до ніг Іванові Семеновичу, притишуючи в нім ту досаду, що не знає з чого обгорнула його; скоро він вступив до театру. Він жалів на свою згоду так змарнувати вечір: адже ні розваги, ні відпочинку він не потребує й залюбки сидів би тепер у себе в кімнаті, щось роблячи, а то й просто читаючи. А замість того мусить він нидіти тут майже чотири години, слухаючи аж ніяк не цікавої йому музики... Ні, конче треба зараз же відшукати Куницю й намовити його вертати додому; хай він собі іншим разом, без нього, Івана Семеновича, тішить свою музичну натуру. І Іван Семенович хотів уже втиснутись

між перехожі пари, коли почув, як хтось м'яко взяв його за лікоть.

— Знаменна подія — Іван Семенович в опері!.. — пролунав позад нього глибокий співливий баритон. — Профквитком присягаю, що бачу вас тут чи не вперше!

Іван Семенович насупивсь і різким рухом звільнив свою руку. З усіх своїх співробітників найменше хотів би він бачити цього погордливого і — певен цього Іван Семенович — ворожого до нього спеца, від кого завсігди так приємно тхне дорогими цигарами, а тепер, здається, ще й алкоголем.

— Вас так це дивує? — напівобернувся Іван Семенович.

— Навпаки-и... — проспівав насмішкувато Звірятин. — Навпаки, дорогий Іване Семеновичу. Тільки радує. Значить, людству зовсім добре ведеться, коли й ви, так обтяжені турботами про нього, починаєте жити культурним життям.

— Тобто досі жив некультурно?

— Ну от, ви вже й гніваєтесь... — зажурено протяг Звірятин, лагідною усмішкою вуст ховаючи насмішку, що бриніла йому в голосі. — Я не зумів висловитись, даруйте! Але ж, дорогий мій, ви чудово розумієте, що я хотів сказати, і — будьмо щирі — цілком зі мною погоджуетесь. Не сперечайтесь, не сперечайтесь, — замахав він на Івана Семеновича пухкою, з широкою обручкою рукою. — Хай хоч сьогодні буде між нами мир, до речі, й здибались ми на таким нейтральнім ґрунті... В оточенні правовірного пролетаріату, — іронічно додав він, широким театральним жестом показуючи на публіку, що круг них юрмилась.

— Пролетаріату? — мимоволі перепитав Іван Семенович, уважніше обдивляючись навкруги.

— В кожному разі дев'яност відсотків з них — члени профспілок. Трудова маса, так мовити...